

СТАНДАРТИ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ДЛЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Полянський Антон,

*доктор юридичних наук, доцент, завідувач лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

Лущик Ігор,

*завідувач відділу міжнародного співробітництва та підготовки експертів лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

Однією з визначальних умов ефективного міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи є дотримання установами, представники яких беруть участь у таких дослідженнях, чинних інтернаціональних стандартів у відповідній сфері й наявність відповідної сертифікації. Ці стандарти визначають вимоги до якості продуктів (послуг), формулюючи для їх надавачів вказівки щодо шляхів здійснення цього процесу. Впровадження міжнародних стандартів у національну судову експертизу сприяє забезпеченню надійності, безпечності, прозорості та впевненості в отриманих за їх допомогою судових доказах, а також налагодженню ефективної співпраці між експертами різних країн у відповідь на міжнародні виклики. З іншого боку, ці стандарти не замінюють законодавчі або процедурні документи, затверджені методики або усталену практику їх застосування, вони є лише орієнтовним і добровільним свідченням дотримання консенсусу зі світовою експертною спільнотою. Водночас міжнародні стандарти судової експертизи мають велике значення для підвищення суспільної довіри до державних інституцій, зокрема системи кримінального правосуддя.

Стандарти можна використовувати з метою акредитації судово-експертних лабораторій або установ, а також для сертифікації їх продукції та послуг. Оскільки вони не повинні бути якоюсь сталою формою, а відповідати мінливим вимогам часу, розвитку технологій і підвищенню якості експертиз, їх періодично (зазвичай раз на п'ять років) переглядають і за потреби оновлюють.

Останнім часом було проведено різноманітні міжнародні заходи, спрямовані на розробку стандартів і рекомендацій у галузі судової експертизи. Найбільш значущою ініціативою є розробка стандартів Міжнародною організацією зі стандартизації (англ. *International Organization for Standardization, ISO*) – неурядової організації, яка станом на 2024 р. об'єднує 170 країн і метою якої є сприяння розвитку стандартизації для забезпечення міжнародного обміну товарами і послугами, а також розвиток співробітництва в інтелектуальній, науково-технічній і економічній галузях.

Найбільш загальним і фундаментальним можна вважати групу стандартів систем управління якістю на підприємствах і в організаціях ISO 9000 (в Україні він прийнятий 2018 р. у вигляді ДСТУ *EN ISO 9001:2018 (EN ISO 9001:2015, IDT; ISO 9001:2015, IDT)* «Системи управління якістю. Вимоги») [1]. Цей стандарт забезпечує якість продукції на всіх етапах її виробництва і використання, підвищуючи результативність роботи підприємств, незалежно від кількості робітників на них, форми власності та сфери господарювання. Він передбачає основні вимоги щодо орієнтування продукції (послуги) на споживача, провідної ролі керівництва, залучення необхідних працівників, процесуального підходу до виробництва та системного – до управління, завдань постійного поліпшення якості, ухвалення управлінських рішень на основі об'єктивних фактів і взаємовигідних відносин із постачальниками.

Оскільки судово-експертні установи мають певні структурні підрозділи (відділи та лабораторії), мета яких – досягнення достовірності результатів вимірювань/випробувань, то їх діяльність підпорядковується дії інших міжнародних стандартів, а саме ISO/IEC 17025 *General requirements for the competence of testing and calibration laboratories* («Загальні вимоги до компетенції випробувальних і калібрувальних лабораторій») [2] та ISO/IEC 17020 *Conformity assessment. Requirements for the operation of various types of bodies performing inspection* («Оцінювання відповідності. Вимоги щодо діяльності різних типів органів, що здійснюють інспектування») [3], які у сфері оцінки відповідності були розроблені ISO та Міжнародною електротехнічною комісією (англ. *International Electrotechnical Commission, IEC*) під керівництвом Комітету ISO з оцінки відповідності (англ. *ISO Committee on Conformity Assessment, ISO/CASCO*).

Станом на сьогодні чинною є редакція ДСТУ *EN ISO/IEC 17025:2019 (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT)* «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій». Окрім загальних вимог щодо неупередженості та конфіденційності, вимог до структури, ресурсів (персоналу, приміщень

і обладнання) і системи менеджменту, існують вимоги до процесу (розділ 7). Зокрема у п. 7.2 «Обирання, верифікація та валідація методів» викладені основні вимоги до методики проведення вимірювань і випробувань. Зазначено, що усі методи, процедури та допоміжна документація (інструкції, стандарти, настанови та довідкові дані), що стосуються діяльності лабораторії, повинні бути актуалізованими та доступними для їх виконавців; лабораторія має забезпечувати використання останніх актуальних методів і за потреби доповнювати їх додатковою інформацією. Останнє положення є особливо доречним у сфері судових експертиз у випадку, коли затверджені чинні методики з Реєстру методик проведення судових експертиз необхідно доповнити робочими інструкціями для уточнення дій за окремою методикою у конкретному дослідженні.

Інший чинний стандарт, *ISO/IEC 17020:2019*, який містить вимоги до структури, ресурсів, процесу та системи менеджменту, згідно з роз'ясненнями *ENFSI* може отримати установа судових експертиз, у діяльності якої не використовують інструментальні методи дослідження або застосовують у своїй роботі бази даних. Цей стандарт так само необхідно враховувати, адже проведення, наприклад, почеркознавчих досліджень або ведення криміналістичного дактилоскопічного обліку належать до такої категорії.

Однак ці стандарти, засновані на менеджменті, сертифікують організацію не в цілому, а тільки певний її аспект (систему управління). У контексті судової експертизи акредитація за зазначеними стандартами *ISO* на основі компетентності охоплює лише загальні процеси, управління та навчання в окремій установі. Стандарти не дають жодних вказівок щодо проведення конкретних досліджень із різних видів судових експертиз. Тому 2007 р. міжнародна організація для органів з акредитації *ILAC* (англ. *International Laboratory Accreditation Cooperation*), яка діє відповідно до вимог міжнародного стандарту якості *ISO/IEC 17011* «Оцінювання відповідності. Загальні вимоги до органів акредитації, що акредитують органи оцінювання відповідності», розробила додатковий документ, який конкретизує на найвищому рівні стандарти *ISO/IEC 17020* та *ISO/IEC 17025* стосовно судово-експертної діяльності. Цей стандарт, *ILAC G19:08/2014 Modules in Forensic Science Process* («Модулі процесу судової експертизи») [4] є настановою для лабораторій, які беруть участь у проведенні судових експертиз. Оскільки звичайний формат покрокових вказівок є неефективним у судово-експертній практиці, адже в ній відсутнє чітке і послідовне розмежування між діяльністю, яку проводять на місці події (наприклад, під час окремих слідчих дій у межах балістичного експерименту) і в лабораторії, виникла потреба розробити іншу модель,

яку й реалізували у цьому стандарті. Основні його розділи: область використання, терміни та визначення, загальні для всіх модулів діяльності в судовій експертизи вказівки та модулі діяльності в судово-експертному процесі (зокрема, початкове обговорення, розробка стратегії та огляд місця події, оцінювання слідів та можливості їх подальшого дослідження, експертиза слідів, аналіз і звіт з інтерпретацією результатів).

Зі свого боку ISO продовжувала заглиблюватись у судово-експертну проблематику: 2016 р. у ній було створено Технічний комітет 272, який на сьогодні розробив дві частини міжнародного стандарту у галузі судової експертизи: *ISO 21043-1:2018 Forensic sciences – Part 1: Terms and definitions* («Судові науки. Частина 1: Терміни та визначення») [5]; *ISO 21043-2:2018 Forensic sciences – Part 2: Recognition, recording, collecting, transport and storage of items* («Судові науки. Частина 2: Виявлення, фіксування, вилучення, транспортування та зберігання предметів») [6].

У першій частині стандарту ISO 21043 зазначено, що він гармонізує практичні надбання й сприяє спільній роботі судових установ у різних країнах у разі транскордонних розслідувань. Стандарт *ISO 21043-2* регламентує дії під час огляду (дослідження) місця події, транспортування вилученої слідової інформації, її зберігання до відправлення до установ судової експертизи для проведення експертних досліджень. Решта частин цього стандарту на разі перебуває на стадії розроблення та затвердження.

Отже, впровадження єдиних стандартів дасть змогу успішно проводити міжнародні операції із залученням необхідних кваліфікованих фахівців.

Література:

1. Про прийняття та відновлення дії національних стандартів : наказ ДП «УкрНДНЦ» від 30.11.2018 № 454. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0454774-18#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

2. ISO/IEC 17020 Conformity assessment. Requirements for the operation of various types of bodies performing inspection. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=88724 (дата звернення: 01.07.2024).

3. ISO/IEC 17020 Conformity assessment. Requirements for the operation of various types of bodies performing inspection. URL: <https://www.iso.org/standard/52994.html> (дата звернення: 01.07.2024).

4. ILAC G19:08/2014 Modules in Forensic Science Process. URL: https://ilac.org/latest_ilac_news/ilac-g19082014-published/ (дата звернення: 01.07.2024).

5. ISO 21043-1:2018 Forensic sciences – Part 1: Terms and definitions. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/69732.html> (дата звернення: 01.07.2024).

6. ISO 21043-2:2018 Forensic sciences – Part 2: Recognition, recording, collecting, transport and storage of items. URL: <https://www.iso.org/standard/72041.html> (дата звернення: 01.07.2024).

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ОБЛІКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Попович Марія,

старший судовий експерт

сектору дактилоскопічних досліджень та обліку

відділу криміналістичних видів досліджень

*Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх справ України*

Сучасний стан криміналістики, що пройшла в своєму розвитку великий шлях від її розрізнених у минулому окремих галузей до чіткої системи наукового знання, характеризується високим рівнем комплексного виконання в цілях правосуддя досягнень науково-технічного прогресу, глибокою розробкою її методологічних проблем, тактики і методики розслідування злочинів.

Засоби збирання та концентрації інформації про вчинені злочини виникли на світанку криміналістики. Засобами концентрації стали обліки і картотеки різних слідів злочинів, осіб, що раніше вчинили злочини, колекції засобів вчинення злочинів і предметів з їх слідами – все це, як і багато іншого, створило базу для появи кримінальної реєстрації і криміналістичних обліків.

Криміналістичні обліки створюються з метою використання їх для запобігання, виявлення, розкриття і розслідування злочинів та інших правопорушень при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства, а також з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень.

Функціонування криміналістичних обліків ґрунтується на принципах законності, гуманізму, поваги до прав та свобод людини і